

THỊ TRƯỜNG CHỨNG KHOÁN VÀ VẤN ĐỀ THUẾ

Luật gia NGÔ NGỌC BỬU

Tất cả các loại hình kinh doanh, sản xuất, dịch vụ trên mọi cơ chế thị trường, khi có doanh thu thì phải đóng thuế gián thu, nếu có luật quy định; sau mỗi cuối niên độ, nếu có lãi thì phải khai nộp thuế lợi tức, thuế thu nhập và cơ quan thuế có quyền kiểm tra lại những nội dung khai nộp này. Đó là một quy luật được hầu hết quốc gia áp dụng và mọi công dân, tổ chức đều phải thực hiện nghĩa vụ nộp thuế của mình, không ai được viện dẫn rằng mình không biết luật thuế.

Thị trường chứng khoán là một môi trường huy động và kinh doanh tài chính cao cấp, vừa có tầm vóc quốc gia vừa có tầm quốc tế, nên vấn đề thuế đánh vào thị trường chứng khoán tất yếu phải có tầm cao và rộng hơn về chính chế; có cái nhìn sâu hơn về đòn bẩy kinh tế tài chính và có định hướng lâu dài. Một đạo luật quy định thuế đánh vào hoạt động chứng khoán một cách hợp lý, người trong nước và người nước ngoài chấp nhận được, người mua chứng khoán cảm thấy dễ chịu và dự đoán được hiệu quả kinh tế trong tương lai, sẽ có tác động nhiều thuận lợi cho việc phát hành, mua bán cổ phiếu trên thị trường chứng khoán, trực tiếp và gián tiếp tạo nên sự tồn tại lâu dài, có hiệu quả của một thị trường chứng khoán.

I. PHÂN TÍCH THỰC TẾ VÀ KỸ THUẬT

1. Về hình thức sẽ có chứng khoán ký danh và chứng khoán vô danh cho nên thuế vừa có tính đối nhân vừa có tính đối vật; vừa có định chế thuế gián thu đánh trên chứng khoán phát hành, vừa có thuế trực thu đánh trên lợi tức do người mua cổ phiếu thu lợi được; những người mua cổ phiếu có thể là người dân trong nước, hay là Việt kiều định cư ở nước ngoài tham gia. Những người định cư ở nước ngoài có thể đã có ngoại tịch hay còn giữ quốc tịch VN, cho nên phạm vi điều chỉnh của luật thuế sẽ rất rộng về tầm vóc cũng như về chế định.

2. Một thương gia Đài Loan có cơ sở chính tại Đài Bắc, nhiều cơ sở phụ tại Nam Mỹ và Trung Đông, mua

chứng khoán tại Hồng Kông, New York và hiện đang khai cư trú tại TP.HCM cùng cơ sở vợ trẻ mới cưới là chính thức - trường hợp này thuế lợi tức, trong đó có lợi tức do chứng khoán phát sinh, đánh vào thương gia này như thế nào cho hợp lý và đúng theo thông lệ quốc tế?

- Đã có trường hợp trùng thuế xảy ra cho một nhà sản xuất Nhật Bản có trụ sở chính tại Thái Lan; người này mua phiếu quốc trái của chính phủ Thái, nên họ phải chịu thuế tại Thái Lan về lợi tức kinh doanh và lãi chứng khoán, đồng thời phải chịu thuế lợi tức hay tổng hợp lợi tức tại nơi cơ sở của ông ta là Nhật Bản.

- Một Việt kiều định cư tại Hoa Kỳ, có cơ sở liên doanh với công ty VN, mua chứng khoán tại TP.HCM và chứng khoán tại New York, Hồng Kông và được phép cư trú có thời hạn lâu tại TP.HCM để làm Phó tổng giám đốc liên doanh, như vậy thuế sẽ đánh như thế nào vào lợi tức của người này?

- Một ví dụ không kém phần tế nhị và chắc chắn sẽ xảy ra khi chúng ta có thị trường chứng khoán hoạt động, là trường hợp việt kiều, có hoặc không có quốc tịch Mỹ, lãnh hưu bổng của chính phủ Hoa Kỳ, về sống tại VN an dưỡng tuổi già, mua nhiều cổ phiếu tại cơ quan chứng khoán VN, lợi tức thu được từ chứng khoán rất cao, khi đó, thuế trực thu đánh vào người này như thế nào?

3. Những thực tế khách quan trên đây sẽ đặt vấn đề với cơ quan lập pháp nhiều suy nghĩ, phân tích tư duy và kiến thức để có thể làm ra luật điều chỉnh nhiều mối quan hệ xã hội mới phát sinh vừa có phạm vi quốc gia vừa có tầm vóc quốc tế, để tạo ra những hành lang pháp lý tài chính, kinh tế thuận lợi cho nhiều người, phản ánh đúng thực tế từ hạ tầng cơ sở.

4. Trước đây, một số thỏa hiệp quốc tế đã nêu ra cách giải quyết về thuế trực thu như sau:

- Quốc gia có thể tự hạn chế quyền đánh thuế đối với công dân đã

đi ra khỏi lãnh thổ. Ví dụ, không đánh thuế tổng hợp lợi tức những nhà buôn hay công chức làm việc ở nước ngoài, vì họ có thể đã nộp lợi tức, thu nhập tại nơi họ làm việc.

- Cần định nghĩa cư sở thể nhân là nơi ở của đương sự cùng vợ con, hay tại trung tâm các quyền lợi, các doanh vụ phát sinh?

- Cần định nghĩa cơ sở của công ty là cơ sở theo Điều lệ công ty hay nơi đặt ban quản trị công ty, nơi có nhà máy sản xuất lớn của công ty?

5. Từ đó, một số nguyên tắc cơ bản do các chuyên viên của Liên Hiệp Quốc đã lập ra là:

- Quốc gia nơi đặt vị trí của bất động sản, thì được thu thuế về bất động sản đó.

- Quốc gia nơi đặt trung tâm hoạt động, được thu thuế về tiền lãi thương mại, kỹ nghệ.

- Quốc gia nơi cư sở của người thụ hưởng, được thu thuế liên quan đến tiền cấp dưỡng, hưu bổng.

- Quốc gia phát sinh lương bổng tư chức, công chức và tiền trợ cấp về khu vực công, thu thuế về các loại lợi tức này.

- Về lợi tức chứng khoán thu thuế tại nơi cư sở của người có chứng khoán.

- Thuế đánh về thừa kế, có thể thu tại quốc gia nơi cư sở của người chết (quyền đối nhân), hoặc nơi vị trí của bất động sản, động sản thực thể (quyền đối vật) v.v.

Hiện nay, giữa các quốc gia quan hệ thương mại làm ăn với nhau có quy mô lớn, thường cùng thỏa thuận ký kết hiệp định tránh đánh thuế trùng, để tránh bị đánh thuế trực thu 2 lần, một lần tại nước này và một lần tại nước kia, trên cùng một lợi tức thu được, trong đó có lợi tức từ chứng khoán.

Tất cả những phân tích trên đây đều chỉ liên quan đến thuế trực thu, còn thuế gián thu thì không đề cập tới, vì loại thuế này có tính chuyên chính theo luật định của mỗi quốc gia.

II. ĐIỀU KIỆN VÀ PHƯƠNG HƯỚNG

Nhiều nhà phân tích cho rằng, một trong những điều kiện để cho thị

trường tài chính ra đời, hoạt động hữu hiệu và hy vọng tiến tới tầm vóc quốc tế, đó là sự có mặt của các định chế thuế liên quan đến hoạt động thương mại, sản xuất công nghiệp, dịch vụ trong nước, và có cả các hiệp định với nước ngoài về thuế trực thu để tạo mọi dễ dàng, thuận lợi cho người muốn tham gia thị trường, họ an tâm rằng nếu tiền lời của mình có được không bị cơ quan thuế cắt xén đi một tỷ lệ quá cao, làm họ nản chí.

Mặt bằng pháp lý còn cần phải có những luật về kinh tế, tài chính có nội dung gần gũi với thị trường chứng khoán, luật về giá trị tài sản vật chất, chuẩn định công nghệ và giá cả tối đa và tối thiểu để làm tiêu chuẩn định giá trị thật sự tài sản của công ty, xí nghiệp muốn phát hành chứng khoán; luật thuế liên quan đến hoạt động chứng khoán và lợi tức từ chứng khoán.

Muốn cho một trung tâm thị trường tài chính hình thành và hoạt động hữu hiệu, còn cần có những điều kiện hỗ trợ và tác động như:

- Quốc gia đặt trung tâm thị trường phải có nền công nghiệp nội địa vững chắc, kinh tế ổn định, song song với hoạt động xuất nhập khẩu, định chế thuế quan (douanes) hạn ngạch quota và giá cả thị trường.

- Cần phải có hệ thống tiền tệ vững chắc, mức lạm phát ở mức tối thiểu, một con số.

- Hệ thống hạ tầng cơ sở gồm đường sá, bến cảng, phi trường và viễn thông quốc tế có tình trạng tốt, hoạt động hữu hiệu và kịp thời.

- Một yếu tố rất quan trọng là lòng tin của người dân khi họ bỏ tiền mua chứng khoán phát hành, họ vừa tin tưởng sự làm ăn có hiệu quả, trung thực, không phi phạm của doanh nghiệp phát hành cổ phiếu, vừa tin tưởng vào tổ chức và hoạt động tốt của trung tâm thị trường tài chính hiện hữu là có đủ trình độ chuyên môn để ứng phó với các biến cố trên thị trường tài chính, có thể xảy ra.

- Thị trường chứng khoán cũng có thể làm chỗ dựa tốt cho người có tiền khi họ không còn tin tưởng vào hệ thống ngân hàng thương mại, các quỹ tiết kiệm, do hoạt động không tốt, phá sản hay mức lãi suất thấp không đủ hấp dẫn họ đem tiền gửi ngân hàng, lúc đó, họ có thể mua cổ phiếu doanh nghiệp tại thị trường chứng khoán với hy vọng có lãi nhiều hơn, hy vọng đồng tiền của họ không bị gián tiếp tước đoạt.

Những sự kiện thực tế khách quan phân tích trên đây, cùng với những điều kiện khả dĩ giúp cho thị trường tài chính ra đời, hoạt động, sẽ giúp chúng ta một cái nhìn tổng quát vấn đề, để định hướng cho những đề nghị liên quan đến việc thuế đánh vào

hoạt động chứng khoán và một số tiền đề cho việc chế định thuế trực thu.

III. PHƯƠNG ÁN ĐỀ NGHỊ

Đáng lẽ ra, phần đề nghị này dành riêng cho các nhà lập pháp trong định hướng tìm kiếm những nguồn thu để tăng thu cho ngân sách, hướng về tương lai để chuẩn bị cho những tiền đề sắp tới; hay dành riêng cho các chuyên viên của ban cải cách hệ thống thuế hiện nay trong nhiệm vụ khảo sát và dự kiến những sự kiện thực tế sắp và sẽ xảy ra trong một tương gần, xa.

Trong bài khảo sát này, chúng tôi chỉ xin nêu lên một số đề nghị tổng quát về việc chuẩn bị cho định chế thuế để điều chỉnh các mối quan hệ về người chịu thuế, nơi khai nộp thuế do lợi tức phát sinh từ chứng khoán và hoạt động của thị trường này.

Với tất cả sự dè dặt khiêm tốn, chúng tôi đề nghị mô hình định chế thuế đánh vào hoạt động thị trường chứng khoán, gồm 2 loại thuế là gián thu và trực thu, gián tiếp, có tỷ suất nhẹ để khuyến khích nhiều người tham gia thị trường, và ăn khớp với khung pháp luật về thuế, tài chính hiện nay, như sau:

1. Về thuế gián thu, chỉ cần bổ sung một phần luật thuế doanh thu ban hành ngày 8.8.1990, một số nội dung liên quan đến chứng khoán phát hành. Xác định ý chí của quốc gia là thu vào ngân sách nhà nước một khoản thuế gián thu, thu vào mệnh giá chứng khoán phát hành. Số thuế này do doanh nghiệp phát hành chịu, vì họ được hưởng lợi trước tiên.

Ví dụ: khi nhà nước định tỷ lệ thuế 2% đánh trên cổ phiếu phát hành, doanh nghiệp Nam Long phát hành 1000 cổ phiếu mệnh giá mỗi cổ phiếu là 1.000.000\$; thuế tính như sau:

- Thuế doanh thu trên mỗi cổ phiếu: $1.000.000\$ \times 2\% = 20.000\$$

- Khi bán hết 1.000 cổ phiếu, thuế doanh thu nộp là: $20.000\$ \times 1000 = 20.000.000\$$

- Doanh nghiệp Nam Long thu được tiền bán cổ phiếu là:

$1.000.000.000\$ - 20.000.000\$ = 980.000.000\$$

Muốn thu thuế doanh thu trên mệnh giá cổ phiếu thì phải luật ban hành. Tỷ lệ thuế gián thu cao hay thấp tùy theo sự suy nghĩ của những nhà lập pháp trong định hướng về tổ chức, duy trì sự lớn mạnh và lâu dài của thị trường chứng khoán. Cũng có thể trong giai đoạn đầu, sẽ có mức thuế gián thu 0% để khuyến khích và nâng đỡ các bên tham gia thị trường chứng khoán.

2. Về thuế trực thu, do sự phức tạp nhiều mặt và tính đối nhân của

thuế lợi tức, thuế thu nhập, cho nên luật thuế lợi tức hiện nay phải được điều chỉnh lại, hoàn thiện hơn nữa, vì luật hiện hữu còn nhiều thiếu sót và nhiều kẽ hở do chủ quan và cả yếu tố khách quan.

Từ một số tình huống thực tế đã nêu ở phần trên, cho ta thấy rằng thuế lợi tức, thuế thu nhập đã dần dần được quốc tế hóa, song song với sự quốc tế hóa của định chế kinh tế, tài chính, ngân hàng và kể cả thị trường chứng khoán, cho nên định chế về thuế trực thu trên thu nhập cá nhân, lợi tức doanh nghiệp hay tổng hợp lợi tức của các công ty có quy mô lớn, là cả một quá trình suy nghĩ, lao động và chọn lựa của cơ quan lập pháp, sao cho phù hợp với hạ tầng cơ sở còn non kém của nước ta hiện nay.

- Thuế trực thu hiện nay có bề rộng ở tầm thấp (bán xôi, bán ớt, chè bánh lọt, chuối nướng cũng phải nộp thuế lợi tức), nhưng chưa có bề rộng ở tầm sâu (như chưa kiểm soát hết được doanh số của công ty ở trong nước và ngoài nước), thì làm sao có đủ nghiệp vụ để thu thập tài liệu kinh doanh, chứng khoán của các chủ thể có tầm vóc quốc tế đang tham gia đầu tư, kinh doanh tại nước ta hiện nay?

- Một sai lầm lớn về nghiệp vụ hành thu thuế lợi tức hiện nay của một số cục thuế là đã gián thu hóa thuế lợi tức, họ làm động tác này như để chứng tỏ có thu, một phần do họ không đủ năng lực phương tiện và trình độ để theo sát lợi tức của người chịu thuế, nên họ đành thu thuế trực thu như thuế gián thu vậy?

- Đề nghị thực hiện phương thức tờ khai nộp thuế của mỗi công dân, để họ tự khai nộp hàng tháng tại sở thuế nơi họ thường trú, thì mới có thể thu gần đúng, thu tạm đủ phần lợi tức của mỗi người, trong đó, họ phải khai rõ lợi tức chứng khoán vì ở thị trường này họ không thể ẩn lậu được. Lẽ dĩ nhiên, phải chế định lại thể thức khai nộp thuế lợi tức, thời hạn khai nộp, mức phạt do ẩn lậu, nộp chậm, cùng với quyền hạn kiểm soát của kiểm tra viên thuế vụ, tổ tụng thuế trực thu, thể thức chức giảm gia cảnh để thể hiện công bình xã hội trong thuế trực thu.v.v

Như vậy, thị trường chứng khoán với chức năng và phạm vi rộng rãi, sẽ có tác động dây chuyền đến nền tài chính quốc gia, hoạt động ngân hàng, phát triển kinh tế và nhất là tác động vào đồng vốn phục vụ cho sản xuất kinh doanh, cho nên, định chế luật thuế nói chung, hay quy định về thuế đánh vào hoạt động chứng khoán nói riêng, nếu được hoàn chỉnh và đáp ứng được lòng tin của mọi người, thì đó là những mong muốn phải hướng tới, nhưng không biết bao giờ mới đạt tới được? ■